

میزان شیوع و علل گرایش به مصرف سیگار در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اردبیل

دکتر علی مجید پور^۱، یوسف حمید زاده اربابی^۲، ناطق عباسقلیزاده^۲، دکتر اسماعیل صالحی^۳

^۱ نویسنده مسئول: استاد گروه بیماری های عفونی دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی ایران E-mail: Alimajidpour@yahoo.com

^۲ مربی آموزش بهداشت ^۳ پزشک عمومی دانشگاه علوم پزشکی اردبیل

چکیده

زمینه و هدف: طبق عقیده صاحب نظران، تعیین وضعیت گروه های جامعه از نظر مصرف سیگار و علل گرایش به آن در مبارزه با استعمال دخانیات موثر است. این بررسی با هدف تعیین میزان شیوع و علل گرایش به سیگار در بین دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اردبیل انجام شد.

روش کار: این بررسی یک مطالعه توصیفی- تحلیلی بود. از ۱۳۰۰ نفر دانشجو ۱۱۰۶ نفر داوطلبانه در این طرح شرکت کردند. داده ها از طریق پرسشنامه جمع آوری و سپس با استفاده از نرم افزار آماری SPSS تجزیه و تحلیل شد.

یافته ها: طبق نتایج به دست آمده ۸۲ نفر (۷/۴٪) از دانشجویان در زمان پژوهش سیگاری بودند. ۱۵۴ نفر (۱۳/۹٪) از دانشجویان قبلاً سیگار کشیدن را تجربه کرده بودند. از میان عوامل موثر در گرایش به مصرف سیگار رابطه صمیمانه با افراد سیگاری، کسب لذت، طولانی شدن مدت تحصیل، ناامیدی به آینده شغلی و استفاده از آن به عنوان سرگرمی و تفریح مهم ترین علل بودند.

نتیجه گیری: در مقایسه با نتایج سایر مطالعات، مصرف سیگار در دانشجویان مورد مطالعه شیوع پایینی داشت ولی با توجه به حساسیت موقعیت اجتماعی دانشجویان علوم پزشکی به عنوان الگوی جامعه، حتی شیوع پایین مصرف سیگار در آنها نیز قابل قبول نمی باشد. ضروری است آموزش های لازم در مورد مضرات استعمال سیگار و فراهم کردن تسهیلات رفاهی دانشجویی داده شود تا بتوان از بروز و شیوع سیگار کشیدن در بین دانشجویان پیشگیری کرد.

واژه های کلیدی: سیگار، گرایش به مصرف سیگار، دانشجو

دریافت: ۸۳/۱۰/۷ اصلاح نهایی: ۸۴/۶/۹ پذیرش: ۸۴/۷/۲۵

مقدمه

استعمال دخانیات و عادت به مصرف سیگار، یکی از عادت های تحمیل شده توسط استعمار و استثمار گران بین المللی بر مردم است که متأسفانه به علت تبلیغات وسیعی که به منظور ایجاد ارزش های کاذب برای مصرف کنندگان آن انجام شده و نیز در اثر ناآگاهی بیشتر مردم از ضرر و زیان های اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و بهداشتی استعمال آن روز به روز توسعه و رواج بیشتری پیدا کرده است [۱]. اعتیاد به سیگار علاوه

بر عوارض جسمانی و روانی در فرد، سلامت جامعه را از نظر فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی نیز مورد تهدید قرار می دهد [۲]. به علاوه موفقیت هایی که امروزه در افزایش امید به زندگی به دست آمده است، موجب شده که بیماری های غیر واگیری چون بیماری های قلبی - عروقی، سرطان ها، بیماری های مزمن ریوی و غیره که در سنین بالاتر شیوع بیشتر دارند، اهمیتی مضاعف پیدا کند. سیگار به عنوان مهم ترین علت این بیماری ها عامل ۲۰٪ مرگ های ناشی از

علل قلبی - عروقی و ۳۰٪ مرگ های ناشی از سرطان ها است، در مورد سرطان ریه این میزان به ۸۵٪ نیز می رسد. سیگار علت ۲۰٪ مرگ های قابل پیشگیری در کشورهای توسعه یافته است و به همین دلیل، برخی از پژوهشگران معتقدند که سیگار مهم ترین معضل بهداشتی می باشد [۳]. به نظر می رسد مصرف سیگار در بین گروه های مختلف جامعه از جمله دانشجویان افزایش پیدا کرده است و این مساله به عنوان یک آسیب فرهنگی و اجتماعی، سلامت جوانان را مورد تهدید قرار می دهد. برای مثال، طبق گزارش وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی در سال ۱۳۶۹ فقط ۱۰/۷٪ از افراد ۲۴ - ۱۵ ساله سیگاری بودند، در حالی که در سال ۱۳۷۹ این رقم به ۱۷/۱٪ افزایش یافته است [۴]. در کل به نظر می رسد اولویت اول در مبارزه با استعمال سیگار، برنامه ریزی برای آموزش نوجوانان و جوانان در مدارس، دانشگاه ها، پادگان ها و... است اما قبل از برنامه ریزی در هر کاری، ابتدا بایستی وضعیت رفتاری افراد نسبت به آن مساله مشخص گردد [۵]. اجرای طرح های تحقیقاتی جهت دستیابی به شناخت وضعیت اپیدمیولوژیک این مشکل و بهره گیری مناسب از آن جهت تدوین استراتژی موثر برای مبارزه با استعمال دخانیات ضروری می باشد [۶].

یافته های مطالعه حسن زاده و همکاران نشان داد ۱۰/۹٪ از دانشجویان سیگاری هستند (۱/۹٪ خانم ها و ۱۵/۴۵٪ آقایان) [۷]. این میزان در مطالعه ظهور ۱۳٪ بود [۸].

در مطالعه رضوی و همکاران کسب آرامش، نارضایتی از زندگی، رفع خستگی، اصرار دوستان و خویشان، بی کاری، وقت گذرانی و سرگرمی، دوری از خانواده، علاقه شخصی و کسب لذت، خود نمایی، اعلام استقلال و تقلید از عوامل گرایش به مصرف سیگار ذکر شده است در این میان نقش دوست در این زمینه به عنوان یک محرک قوی تشخیص داده شده است [۹].

حسن زاده و همکاران پنج عامل مهم در بررسی انگیزه های مصرف سیگار را صمیمیت با افراد سیگاری، کنجکاو و تفریح، مشکلات ذهنی، استرس های روحی، و

آزادانه لذت بردن نام برده است [۷]. مهم ترین انگیزه مصرف سیگار در بین نوجوانان خودنمایی است زیرا با این عمل آنها می خواهند به دیگران نشان دهند که بزرگ شده اند و دوران کودکی را پشت سر گذاشته اند. همچنین سیگاری بودن شخصیت های انتخاب شده به عنوان الگو، دسترسی راحت به سیگار، ارزان بودن قیمت سیگار، خریدن و روشن کردن سیگار والدین و دوستان سیگاری و تعارف سیگار در سیگاری شدن نوجوانان تاثیر دارند که در این میان داشتن والدین و دوستان سیگاری و تعارف سیگار و تکرار این عمل مهم ترین عوامل در تداوم سیگار کشیدن است [۱۰]. سید فاضل پور و همکاران در مطالعه ای ارتباط آماری بین مقطع تحصیلی، میزان درآمد شخصی، میزان درآمد والدین، سطح تحصیلات والدین، تاریخچه مصرف سیگار و تعداد دوستان سیگاری با نگرش در مورد سیگار کشیدن را نشان دادند [۱۱].

لذا تعیین وضعیت دانشجویان در زمینه سیگار کشیدن برای برنامه ریزی و انتخاب استراتژی های مناسب یک امر ضروری محسوب می شود و با این فرضیه مطالعات متنوعی در زمینه بررسی میزان شیوع و علل گرایش به سیگار در دانشجویان انجام شده است. هدف از این مطالعه، تعیین میزان شیوع و علل گرایش به سیگار بود تا بر اساس نتایج به دست آمده، اقدامات مناسب برای کاهش و جلوگیری از گسترش شیوع مصرف سیگار در بین دانشجویان به عمل آید.

روش کار

این مطالعه به روش توصیفی - تحلیلی در بین کلیه دانشجویان شاغل به تحصیل در نیم سال دوم سال تحصیلی ۸۳ - ۱۳۸۲ در دانشگاه علوم پزشکی اردبیل انجام شد. پس از مطالعه و بررسی پرسش نامه های معتبر و در دسترس، پرسشنامه ای حاوی ۲۵ متغیر تهیه شد و پس از چند بازنگری کار شناسانه پرسشنامه نهایی تنظیم شد. پس از هماهنگی با امور آموزشی - دانشجویی در بهار سال ۱۳۸۳ در خوابگاه ها، بیمارستان ها و کلاس های آموزشی بعد از توجیه بین دانشجویان

رشته های مختلف توزیع و پس از تکمیل توسط آنان جمع آوری شد. از ۱۳۰۰ نفر دانشجوی شاغل به تحصیل در دانشگاه در نیم سال دوم پرسش نامه توسط ۱۱۰۶ نفر تکمیل شد. در نهایت داده ها با استفاده از آمار توصیفی و نرم افزار SPSS مورد تجزیه و تحلیل آماری قرار گرفت.

یافته ها

از بین افراد مورد بررسی ۷۸۰ نفر (۷۰/۵٪) زن، ۳۲۶ نفر (۲۹/۵٪) مرد، ۹۲۶ نفر (۹۱/۹٪) مجرد، ۹۰ نفر (۸/۱٪) متأهل، ۶۸۰ نفر (۶۱/۵٪) بومی، ۴۲۶ نفر (۳۸/۵٪) غیر بومی، ۳۷۵ نفر (۸۸/۱٪) ساکن خوابگاه دانشجویی، ۵۱ نفر (۱۱/۹٪) ساکن خانه های اجاره ای بودند. ۸۲ نفر (۷/۴٪) از دانشجویان شرکت کننده در این تحقیق سیگاری بودند (جدول ۱).

جدول ۱. توزیع فراوانی مصرف سیگار در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اردبیل

وضعیت مصرف سیگار	فراوانی	
	تعداد	درصد
سیگاری	۸۲	۷/۴
غیر سیگاری	۱۰۲۴	۹۲/۶
جمع کل	۱۱۰۶	۱۰۰

۱۰ نفر (۱/۲٪) از دانشجویان مونث و ۷۲ نفر (۲۲٪) از دانشجویان مذکر سیگاری بودند. ۱۵۴ نفر (۱۳/۹٪) نیز تجربه مصرف سیگار را داشتند که ۲۹ نفر (۳/۷٪) از آنان دختر و ۱۲۵ نفر (۳۸/۳٪) پسر بودند. از مجموع ۸۲ نفر دانشجوی سیگاری ۲۹ نفر (۳۵/۳٪) در مقطع کاردانی، ۱۹ نفر (۲۳/۲٪) در مقطع کارشناسی و ۳۴ نفر (۴۱/۵٪) در مقطع دکترای حرفه ای (پزشکی عمومی) مشغول تحصیل بودند. از ۱۵۴ نفر دانشجوی با سابقه مصرف سیگار ۷۰ نفر (۱۰/۲٪) در مقطع کاردانی، ۲۷ نفر (۱۷/۲٪) در مقطع کارشناسی و ۵۷ نفر (۲۱/۳٪) در مقطع دکترای حرفه ای مشغول به تحصیل بودند. شیوع مصرف سیگار در بین دانشجویان مجرد ۷/۳٪ و در متأهلین ۲۷/۷٪ بود. ۱۳۸ نفر (۱۳/۵٪) از دانشجویان مجرد و ۱۶ نفر (۱۷/۷٪) از دانشجویان

متاهل سابقه مصرف سیگار داشتند. ۲۳ نفر (۳/۳٪) از دانشجویان سیگاری، بومی و ۵۹ نفر (۱۳/۸٪) غیر بومی بودند. ۵۸ نفر (۸/۵٪) از دانشجویان بومی و ۹۶ نفر (۲۲/۵٪) از دانشجویان غیر بومی سابقه مصرف سیگار داشتند. ۴۲ نفر (۱۱/۲٪) از دانشجویان غیر بومی ساکن خوابگاه و ۱۷ نفر (۳۳/۳٪) از دانشجویان غیر بومی ساکن خانه های اجاره ای سیگاری بودند. ۶۱ نفر (۱۸/۱٪) از دانشجویان ساکن خوابگاه ها و ۲۸ نفر (۵۴/۹٪) از دانشجویان غیر بومی ساکن خانه های اجاره ای سابقه مصرف سیگار داشتند. شیوع مصرف سیگار در دانشجویان با طول مدت تحصیلی کمتر از دو سال، ۵٪ و در دانشجویان با طول مدت تحصیل ۲ - ۴ سال، ۱۰/۹٪ و در دانشجویان با طول مدت تحصیل بالای چهار سال معادل ۲۰/۳٪ به دست آمد. ۳۸ نفر (۴۶/۳٪) سیگاری ها قبل از ورود به دانشگاه و ۴۴ نفر (۵۳/۷٪) در دوران تحصیلات دانشگاهی شروع به مصرف سیگار کردند.

جدول ۲. توزیع فراوانی علل گرایش به مصرف سیگار در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اردبیل

فراوانی		علل گرایش به سیگار
تعداد	درصد	
۲۸	۳۴	رابطه صمیمانه با دوستان سیگاری
۱۷	۲۰/۸	ارضای نیازهای درونی و کسب لذت
۱۴	۱۷	مصرف سیگار در خانواده
۸	۹/۸	داشتن مشکلات روحی-عاطفی
۴	۴/۹	به عنوان سرگرمی و تفریح
۳	۳/۷	ناامیدی به آینده شغلی
۳	۳/۷	فشار درسی و استرس تحصیلی
۵	۶/۱	سایر موارد
۸۲	۱۰۰	جمع کل

در زمینه علل گرایش به سیگار صمیمیت با دوستان سیگاری، احساس نیاز به آرامش و تمرکز بیشتر، مصرف سیگار در اعضای خانواده، فشار درسی زیاد و استرس تحصیلی (مشروط شدن و...)، بی علاقه‌گی به رشته تحصیلی، طولانی بودن مدت تحصیل، ارضای نیازهای درونی و کسب لذت، ناامیدی نسبت به آینده شغلی، کسب اعتماد به نفس بیشتر، افسردگی و اضطراب، عدم آگاهی کافی از ضررهای سیگار، عدم باور به آثار سوء،

با یافته های تحقیقات دیگر مشابه است. اما رفاقت و صمیمیت با افراد سیگاری، دوری از خانواده، طولانی بودن مدت تحصیل به خصوص برای دانشجویان پزشکی و پرستاری، عدم علاقه به رشته تحصیلی به خصوص در دانشجویان پیراپزشکی و پرستاری، عدم امید به اشتغال پس از فراغت از تحصیل، وجود محیط های ترغیب کننده به سیگار، کمبود برنامه های فرهنگی (علمی، ورزشی، هنری و تفریحی) کافی در دانشگاه و سایر مشکلات از علل عمده گرایش به سیگار ذکر شده است و این امر نشان می دهد که علل گرایش به سیگار در بین دانشجویان تا حدود زیادی مشترک می باشد و نیاز به اقدامات یکسانی دارد. موسوی و همکاران در مطالعه ای عدم ارتباط صمیمانه در خانواده، عدم وجود بزرگسال سالم به عنوان الگو، استرس خانوادگی زیاد، انگیزه های شغلی ضعیف و آینده مشوش را از علل گرایش به سیگار ذکر کردند [۱۲]. فلای^۱ و همکاران نشان دادند داشتن دوستان سیگاری و داشتن والدین سیگاری پیش بینی کننده تجربه کردن سیگار محسوب می شوند [۱۳]. از علل اصلی گرایش به سیگار، صمیمت با افراد سیگاری می باشد. به نظر می رسد که تاکید خانواده ها و مسئولان آموزش و پرورش و موسسات آموزش عالی برای انتخاب دوستان غیرسیگاری در هنگام دوست یابی و بیان ویژگی ها و مشخصات یک دوست خوب و توجیه دانشجویان در بدو ورود به دانشگاه توسط مسئولین فرهنگی و دانشجویی دانشگاه کمک کننده باشد. تا حد امکان باید تلاش کرد دانشجویان غیر بومی را در خوابگاه ها اسکان داد. به علاوه با مجهز کردن خوابگاه ها به تجهیزات ورزشی، خدمات رایانه ای و اینترنتی، کتابخانه، نمازخانه، سالن مطالعه و نیز با برگزاری اردوهای سیاحتی-زیارتی و مسابقات در زمینه های مختلف، دوری از خانواده را برای دانشجویان غیر بومی قابل تحمل و اوقات فراغت دانشجویان را پر بار کرد و دانشجویان را به محیط خوابگاه و درس و تحقیق بیشتر تشویق و ترغیب کرد. به دانشجویان سال های بالاتر کار دانشجویی محول

مسایل عاطفی، متفاوت بودن از دیگران، سرگرمی و تفریح، داشتن اختلاف خانوادگی، عدم اقامت در خوابگاه، عدم نظارت والدین، دوری از والدین و سایر موارد عوامل موثر در گرایش دانشجویان به سیگار بود (جدول ۲).

بحث

در مطالعه حاضر میزان مصرف سیگار در دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی اردبیل ۸۲ نفر (۷/۴٪) تعیین شد که در مقایسه نتایج بررسی های انجام گرفته در سایر دانشگاه ها پایین بود. شیوع مصرف سیگار در بین دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی زاهدان ۲۲/۷٪، دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی سمنان ۱۴٪، دانشجویان پزشکی دانشگاههای علوم پزشکی تبریز ۷/۹٪، دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان ۱۳٪ و دانشجویان پزشکی دانشگاه گیلان ۱۶/۶٪ گزارش شده است [۷، ۹، ۱۱]. از دلایل پایین بودن شیوع مصرف سیگار می توان آگاهی کافی از ضررهای سیگار، توجه به نقش خود به عنوان الگوی بهداشتی در آینده، بومی بودن اکثر دانشجویان و نظارت مستقیم و مستمر خانواده ها بر آنها، شرایط اقلیمی و آب و هوایی، مذهبی بودن ساکنان منطقه و راهنمایی والدین نام برد. در بررسی حاضر میزان شیوع مصرف سیگار در آقایان نسبت به خانم ها و متاهل ها نسبت به مجردها و دانشجویان سال بالا در مقایسه با دانشجویان سال پایین بیشتر بود. این میزان در غیر بومی ها و به ویژه دانشجویان ساکن در خانه های استیجاری بیشتر بود که می تواند ناشی از عدم اعمال نظارت خانواده، آزادی عمل بیشتر آنها در شهرهای ناآشنا، دوری از چشم خانواده ها، شب نشینی آزادانه در خانه های مجردی در مقایسه با منزل پدری و خوابگاه دانشجویی باشد. در مطالعه حاضر شیوع مصرف سیگار پایین بود لیکن همین مقدار نیز قابل قبول نیست چرا که بیش از ۳۰٪ دانشجویان تجربه مصرف سیگار را ذکر کردند که نیاز به توجه دارد. در زمینه علل گرایش به سیگار نیز می توان گفت که اغلب علل به دست آمده از این بررسی

¹ Flay

نمود و از این طریق آنان را نسبت به شغل و آینده شغلی امیدوارتر نمود.

یکی از علل اصلی گرایش به سیگار در این مطالعه، وجود افراد سیگاری در خانواده و در بین دوستان بود لذا بایستی اقدامات لازم به خصوص افزایش آموزش های رسمی و اطلاع رسانی عمومی از طریق رسانه های جمعی را در دستور کار قرار داد تا سطح آگاهی جامعه را در زمینه زیان های سیگار بالا برد. باید با برگزاری همایش ها، سمینارها و کلاس های آموزشی به ویژه در روز جهانی بدون دخانیات و توزیع جزوه های آموزشی و بروشور در میان اساتید، کارکنان و دانشجویان آنان را تشویق و ترغیب نمود تا هم خودشان از سیگار کشیدن پرهیز کنند و هم با تبیین بیشتر زیان های سیگار محیط عاری از سیگار فراهم گردد.

نتیجه گیری

این مطالعه نشان داد که میزان شیوع سیگار در میان دانشجویان علوم پزشکی اردبیل نسبتا پایین است ولی حدود یک سوم دانشجویان مصرف سیگار را تجربه کرده بودند. راهنمایی والدین، گنجاندن موضوع سیگار در محتوای دروس رشته های دانشگاهی و آموزش رسمی آن، آموزش های همگانی توسط رسانه های جمعی، توجه به مشکلات دانشجویان غیربومی و تامین رفاه آنان، نظارت کافی و درست بر امور آموزشی و دانشجویی آنان و کمک گرفتن از دانشجویان در برنامه های مبارزه با سیگار ممکن است در کاهش بروز و شیوع سیگار کمک کننده باشد.

منابع

- ۱- دفتر برنامه ریزی و تالیف کتب درسی. بهداشت عمومی. تهران: شرکت چاپ و نشر ایران، سال ۱۳۷۱، صفحه ۶۵.
- ۲- سهرابی فرامرز. مساله سیگار در آئینه تحقیق. انتشارات مدرسه، چاپ اول، سال ۱۳۶۹، صفحه ۳.
- ۳- محمد کاظم، زالی محمد رضا، مسجدی محمد رضا، مجد زاده سید رضا. وضعیت استعمال سیگار در ایران بر اساس نتایج طرح سلامت و بیماری، مجله علمی نظام

پزشکی جمهوری اسلامی ایران، سال ۱۳۳۷، دوره شانزدهم، صفحات ۳۳ تا ۳۷.

۴- مسجدی محمد رضا. وضعیت استعمال دخانیات: روند جهانی و کشوری، خلاصه مقالات اولین کنگره پیشگیری از بیماری های غیر واگیر، مجله پژوهشی دانشکده پزشکی شهید بهشتی، سال ۱۳۸۱، شماره سوم، صفحه ۱۱.

۵- بخش علمی شرکت پخش داروئی فردوس. مبارزه با دخانیات. چاپ اول، سال ۱۳۶۹.

۶- ملک افضلی حسین، احمد زاده ولی. بررسی وضعیت استعمال دخانیات در ساکنین کوی سیزده آبان تهران، مجله طب و تنگه، سال ۱۳۷۷، شماره ۳۱، صفحات ۴۸ تا ۵۰.

۷- حسن زاده مهدی، ذبیحی فرشید. عوامل موثر در مصرف سیگار در دانشجویان علوم پزشکی، مجله راز بهزیستن، سال ۱۳۸۰، شماره ۱۹، صفحات ۷ تا ۱۰.

۸- ظهور علیرضا. عوامل موثر در استفاده از سیگار و مواد مخدر در دانشجویان دانشگاه شهید باهنر کرمان در سال ۱۳۸۰، فصلنامه علمی - پژوهشی اصول بهداشت روان، سال ۱۳۸۰، سال سوم، شماره ۱۱ و ۱۲، صفحات ۹۹ تا ۱۰۴.

۹- رضوی سید منصور. اولین سن، اولین محل، اولین توصیه کننده و مهمترین انگیزه مصرف سیگار در شهر یزد، مجله دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد، بهار ۱۳۷۹، سال هشتم، شماره اول، صفحات ۱۲ تا ۱۷.

۱۰- اداره کل بهداشت خانواده. معاونت بهداشتی وزارت بهداشت، راهنمای بهداشت باروری، چاپ اول، سال ۱۳۷۶، صفحه ۲۴.

۱۱- سید فاضل پور سیده فاطمه، مقدم نیا محمد تقی، نصیرزاده فیروز. بررسی نگرش دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی گیلان در ارتباط با سیگار کشیدن، مجله علوم پزشکی گیلان، سال ۱۳۸۳، دوره دهم، شماره ۳۲، صفحه ۲۵.

۱۲- موسوی سید غفور، روح افزا حمید رضا، صادقی معصومه. ارتباط استعمال سیگار و سایر مواد مخدر در دانش آموزان و دانشجویان با والدین آنها، مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی اصفهان مرداد و شهریور ۱۳۸۲، سال ۱۳۸۲، دوره هشتم، شماره سوم، صفحات ۵۷ تا ۵۹.

13- Flay BR, Hu FB, Richardson J. Psychosocial predictors of different stages of cigarette smoking among high school students. *Prev Med.* 1998 Sep-Oct; 27(5): 9-18.